

КОНЦЕПТ PRIVACY В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Крістіна ГОЛОВЕНКО (Кіровоград, Україна)

Стаття присвячена дослідженню концепту PRIVACY в аспектах лінгвокогнітології та лінгвокультурології в англійській мові.

Ключові слова: лінгвокогнітологія, лінгвокультурологія, національна мовна картина світу, концептуальний аналіз, концепт, метафора, менталітет, оцінка.

The article is devoted to the investigation of the concept PRIVACY in the aspects of Cognitive and Cultural Linguistics in the English Language.

Key words: Cognitive and Cultural Linguistics, nationally-marked linguistic world depiction, conceptual analysis, concept, metaphor, mentality, evaluation.

Когнітивний простір кожної національної мовної картини світу характеризується наявністю концептуальних одиниць та уявлень, які визначають лінію розуміння народом всесвіту та стратегію його інтерпретації. Концептуальний аналіз має дві орієнтації – психологічну та логічну. Згідно з першою орієнтацією концептуальний аналіз – це чуттєво-пізнавальна абстракція предметів і явищ, розумовий і психологічний образ об'єкта, різноsubстантна одиниця свідомості, яка містить уявлення, образи, гештальти, поняття. Згідно з другою – концепт дорівнюється до логічного судження, дискретної одиниці свідомості, яка відображає предмет реального або ідеального світу, що зберігається в національній пам'яті носіїв мови, а також у логіко-семантичному аспекті – це сукупність семантичних ознак при компонентному аналізі лексики [2: 111].

Концептуальна інформація завжди має мовний вияв. Мова навіть у більшій мірі, ніж культура й суспільство, дає когнівістам ключ до людської поведінки [7: 273]. Концепт знаходить своє вербальне відображення завдяки одиницям різних мовних рівнів: лексем, фразеологізмів, приказок, афоризмів, а також граматичних форм і синтаксичних структур. Одне з центральних місць при цьому належить процесам *метафоризації*. Багаторівневий аналіз концептів та метафоричних образів дозволяє відчутти тонкощі національного світосприйняття, виявити риси у способах мовної форми самовираження, проникнути в специфіку певної мови. У цьому аспекті зосередимось на вершині ієрархії культурних концептів британської та американської культур, що розглядається багатьма представниками

англомовного світу як одна з основних життєвих цілей, – концепті PRIVACY, а також проаналізуємо особливості мовної реалізації цього концепту.

PRIVACY може розглядатися як загальнолюдський концепт, притаманний усім цивілізованим суспільствам. Сам термін відомий ще з часів Аристотеля, який розділяв громадську сферу політичної діяльності й особисту, пов'язану з родиною та домашнім життям. Разом із тим, насамперед, досліджується як феномен, типовий і традиційний більшою мірою для життя англомовного соціуму, ніж для іншого світу [1: 2]. Концепт у свідомості носіїв англійської мови асоціюється з двома когнітивними сферами – простір та індивід, – структура яких включає у себе наступні субконцепти: приватне життя, приватна сфера, секретність, захищеність, право, недоступність зоровому та слуховому моніторингу, усамітнення, контроль, комфортність, автономність [6: 3].

Законодавство стосовно *privacy* сягає корінням 1361 року, коли англійські судді видали Мирний Акт (Peace Act), який став правовою підставою для арешту тих, хто слідкував за особистим та інтимним життям інших. Англійські слова *private*, *privacy* походять з латинського *privatus*, що означає ‘ізольований від громадськості, властивий тільки собі’. Ізольованість, закритість життя нації – одна з типових рис британців, що живуть на острові. Жодна нація у світі не приділяє стільки уваги таким поняттям, як винятковість, відокремленість та володіння власним будинком, який охороняється від чужинців. Такий потяг до закритості свого сімейного кола, на думку деяких дослідників, вплинув на розвиток “менталітету індивідуаліста”, що фіксується в досить великій групі слів із продуктивним семі-афіксом – *self*: *self-made*, *self-seeking*, *self-being*, *self-born*, *self-improvable*, *self-knowing*, *self-perfect*, *self-prize*, *self-contended*, *self-created*, *self-acting* і т.д. На відміну від американської системи цінностей, де поняття *self* за даними асоціативних експериментів, асоціюється зі словами *me* і *my* [8: 205], у Великобританії воно тісно пов'язано із соціальною стратифікацією суспільства, а його зміст здебільшого залежить від того, до якого соціального прошарку належить людина, що має вплив на подальший особистісний розвиток. *Self* і *personal sphere (space)* – це ті сфери, що характеризуються найбільшим ступенем приватності.

Широкого розповсюдження концепт PRIVACY набув також в Америці. До нього ставляться насамперед як до розкоші та необхідної умови творчого життя [10: 15]. Американці наголошують на тому, що *privacy* не має нічого спільного з егоїзмом, а її нестача призводить до стресу та неможливості самореалізації. Американський дослідник А. Вестін говорить про чотири форми приватності. Перша – це “самота”, стан, в якому людина вільна від спостереження з боку інших. Друга – “інтимність”, замкнуте спілкування, передбачає добровільне підтримання контакту з вузьким колом осіб. Третя – “стриманість”, тобто наявність психологічної дистанції між індивідом і людьми, які його оточують. Четверта – “анонімність”, стан, коли людина, знаходячись у громадському місці, прагне залишитися невпізаною [13].

Концепт PRIVACY тісно пов'язаний з поняттям особистого простору (*personal space*), який складається з думок, почуттів, переживань, фантазій, несподіваних відкриттів і розчарувань. Наявність цього простору – показник психічного здоров'я, він необхідний для відчуття впевненості в собі, для вирішення якихось складних внутрішніх проблем. Американці схильні захищати особисте “поле” від вторгнення будь-кого. Таке шанобливе ставлення до нього пояснює, чому більшість з них, як правило, не йде далі дружнього “hello” при знайомстві, а успіх спілкування певною мірою залежить від “комфортності дистанції”, яку займають учасники розмов на конференціях, зустрічах і дипломатичних прийомах.

Webster's Online Dictionary [12] фіксує п'ять дефініцій поняття *privacy*:

- 1) стан усамітнення від присутності або споглядання інших (*keep privacy* – ‘не втручатись в чужі справи’);
- 2) місце усамітнення, схованка, відлюдне місце, усамітнене життя;
- 3) приховування сказаного чи зробленого;
- 4) приватна справа, таємниця (*in the privacy of thoughts* – ‘в глибині душі’);
- 5) секретність, мовчазність.

Саме слово *privacy* і досі вважається багатьма лінгвістами непіддатним перекладу [11: 3]. В інших мовах на позначення поняття використовується або описовий переклад, або запозичується його англійський варіант. Наприклад, Великий тлумачний словник [4] не фіксує слова *приватність* на відміну від *приватний* (який належить окремій особі, не державний, не суспільний, особистий), *приватне життя* (життя, не пов'язане зі службою або суспільною діяльністю), *приватна власність* (форма привласнення, за якої засоби виробництва й продукти праці належать окремим особам), *приватник* (підприємець, власник). Залежно від контексту та значення поняття *privacy* в українській мові замінюють словами *самотність*, *секретність*, *конфіденційність*, *інтимність*, *особисте життя*. Проте, незважаючи на таку взаємозамінність, фіксуємо слово *приватність* в онлайн-версії програми “Словники України” (проект Українського мовно-інформаційного фонду НАН України) [3]. Також поняття *приватність* містить Українська енциклопедія політичної думки, зазначаючи, що проблема приватності така ж давня, як і проблема суспільного життя, однак обговорення цієї концепції та виступи на її захист недавнього походження [5].

Концепт PRIVACY, а також ознаки, якими він супроводжується, відіграють помітну роль у формуванні стійких лексичних одиниць, утворюючи стрижневі образи-еталони: англ. *barrier of privacy*, *invasion of privacy*, *strict privacy*, *privacy broadens roots*, *privacy strengthens*, *govern privacy*. Загальне номінативне поле досліджуваного концепту охоплює метафори на основі подібності значення з семантичним центром “приватність – жива істота”. В основі таких образів лежить антропометричний погляд на світ – компоненти дійсності концептуалізуються й категоризуються з позиції людини. *Privacy* допомагає (англ. *helps*), навчає (англ. *teaches*), змушує (англ. *makes*), в неї є власні потреби (англ. *demands*), вимоги (англ. *requirements*), таємниці (англ. *secrets*). Деякі науковці вважають *privacy* характеристикою передусім інтровертних народів. Так, американський дослідник Д. МакКлін у своїй роботі “Privacy and its Invasion” звертає увагу на те, що це поняття цінується більш інтровертами ніж екстравертами, серед яких перших більше в Англії ніж Сполучених Штатах [9].

Аналіз метафор на позначення концепту PRIVACY дає змогу виділити інше номінативне поле концепту “приватність – право”: англ. *assert privacy*, *deserve privacy*, *establish privacy*. Право на особисте життя та власний простір як ніколи набуває актуальності в добу інформаційних технологій, їх можливостей щодо поширення інформації стосовно конкретних осіб. Більш того, новий розвиток у галузі медицини, телекомунікацій, систем транспортування фінансових засобів значно збільшує рівень інформації, що опрацьовується відносно кожної особи. Комп'ютери за допомогою високошвидкісних мереж можуть створювати детальні досьє на будь-яку особу без допомоги єдиної централізованої комп'ютерної системи. Нові технології, що розвиваються у військовій промисловості, розповсюджуються для використання в правоохоронних органах, цивільних установах та приватних компаніях. У зв'язку з цим стурбованість через порушення *privacy* зараз більша, ніж будь-коли в історії. Таке занепокоєння набуває глобального характеру.

Проте це не означає культурну уніфікацію світу. У контексті глобального розвитку національного стабілізує національну свідомість, національний характер, мовну особистість. Природно, що зміст специфіки англійської *privacy* – беззаперечно ширший, адже це – закарбована в менталітеті психологічна потреба самосвідомості та ідентичності, що пов'язана із повагою до власного часу й простору, правом проводити певний час тільки наодинці, осмислювати свої думки, тримати особисту інформацію в таємниці. Така специфіка прослідковується у метафорах, крізь яку англійські носії бачать світ. Так, виокремлюємо метафоричні образи на позначення концепту PRIVACY, що демонструють виняткове ставлення до феномена: *zone of privacy* ‘особистий простір’, *lifetime of privacy* ‘тривалість збереження секретності’, *privacy of soul* ‘таємниця внутрішнього світу’, *privacy check* ‘перевірка конфіденційності’, *privacy index* ‘індекс звукової ізоляції помешкання’, *privacy key* ‘ключ секретності у базі даних’, *in the privacy of thoughts* ‘в глибині душі’, *private donor* ‘приватне джерело фінансування’, *private eye* ‘приватний агент’, *private view* ‘виставка / закритий перегляд’, *for one's private ear* ‘по секрету’, *private pocket* ‘приватна особа’ та ін. Захист приватності настільки важливий в англійському середовищі, що фіксується в

різноманітних відтінках метафоричного синонімічного ряду: *safeguard – protect – maintain – develop – improve – guard – support – value – justify – enjoy – assert – approve – grant – nurse – take care – honor – balance – preserve – save – retain – fight over – strengthen – champion – advocate – raise concern*. Аналогічний ряд маємо для її (приватності) порушення: *disturb – hinder – break – violate – harm – damage – obstruct – resist – poison – prevent – interfere – attack – restrict – challenge – violate – destroy – weaken – intrude – lose – stir – deny – conflict – limit – stop*. Окрім того, фіксуємо, що англomовна *privacy* набула чітких ознак грошей: *poor privacy* ‘поганий захист власних інтересів’, *priceless privacy* ‘безцінний захист власних інтересів’, *sell privacy* ‘продавати / виставляти на показ приватне життя’, *buy privacy* ‘купувати / забезпечити конфіденційність’, *pay for privacy* ‘платити за конфіденційність’.

Особливості метафоричних образів на позначення концепту PRIVACY прослідковуються в англійських приказках: англ. *exposing private information about a person is to rape their reputation* ‘розголошення приватної інформації особистості – це гвалтування її репутації’; *admonish your friends in private, praise them in public* ‘роби друзі заваження приватно / наодинці, хвали на публіці’; *protect your brother’s privacy for what he knows of you* ‘захищай приватність свого брата, адже він також знає про тебе все’; *he that puts on a public gown must put off a private person* ‘той, хто носить публічну мантию, має відмовитись від приватного життя’; *don’t make public anything that should be kept private* ‘не розголошуй те, що має залишитись в таємниці’. Наведені приклади свідчать про специфіку у розумінні *privacy*, є перспективною основою для подальших досліджень.

Під час дослідження метафор на позначення концепту PRIVACY було з’ясовано їх здатність вміщувати в собі оцінювальні стереотипи. Через систему національних концептів культура як система значень, що поділяється членами певного культурного соціуму в певний історичний період і на певній визначеній території, формує притаманне їй світобачення, детермінує соціальні правила й норми поведінки людей. Так, представники англomовної спілки ніби ставлять оцінку, тим самим виражаючи позитивне чи негативне ставлення до поняття: англ. *well protected privacy* ‘добре захищена приватність’, *enjoy privacy* ‘насолodжуватися приватністю’, *lose privacy* ‘втрачати приватність’, *interfere with privacy* ‘докучати приватності’. Крім того, фіксуємо нейтральні метафори з погляду оцінки (англ. *deal with privacy* ‘мати справу з приватністю’, *look for privacy* ‘шукати приватності’) та ті, що можуть мати як позитивне, так і негативне значення залежно від контексту (англ. *privacy demands* ‘приватність вимагає’, *judge privacy* ‘судити приватність’). Поняття оцінки пов’язане з поняттям цінності. Метафори спираються на загальнозначущі цінності, відображуючи характерне, усталене у свідомості. В основі метафоризації лежить перетин, переплетення об’єктивних смислів. Вони виражають те, що цілком достовірне для кожної свідомості, те, що відповідає її інтерсуб’єктивному світу. Переростання індивідуальних емоцій у колективну експресію призводить до нашарування символічних рівнів менталітету.

Таким чином, концепт PRIVACY чітко закріпився в усіх сферах життя англomовного суспільства. Дослідження словникових дефініцій показало, що поняття схарактеризовано як усамітнення, приховування, таємниця, секретність, проте його сутність є глибшою. Захист *privacy* виступає психологічною потребою самосвідомості в англomовному середовищі. Це фіксуємо у різноманітті синонімічних та антонімічних метафор на позначення концепту. У мові закріплюються саме ті образні вислови, які асоціюються з культурно-національними еталонами та стереотипами. Розгляд емотивно-оцінних властивостей метафор дозволяє дослідити характер оцінки, що пов’язаний не тільки з критичністю розуму і виступає в умінні адекватно оцінювати роботу думки та результати діяльності, а також є показником національного світогляду, і, передусім, національного характеру, цінностей та норм. Тож, подібне дослідження допомагає побачити той культурний фон, який стоїть за одиницями мови й дозволяє співвіднести поверхневі структури мови з їхньою глибинною сутністю.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Папутина Т. А. Ключевые концепты американской культуры “Privacy” и “Patriotism” и особенности их языковой репрезентации в различных типах дискурса: автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / Т. А. Папутина. – Белгород, 2009. – 23 с.

2. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: монография / Е. А. Селиванова. – К.: Изд-во украинск. фитосоциолог. центра, 2000. – 248 с.
3. Словники України on-line. Український лінгвістичний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.
4. Словник української мови в 11 т. / [ред. І. К. Білодід]. – Київ: Наукова думка, 1970–1980.
5. Універсальний словник-енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/29/53396/10274.html>.
6. Хусаєнова А. З. Когнитивно-лінгвістичне дослідження кластерного концепта privacy: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”. – М, 2009. – 17 с.
7. Croft W. Syntactic Categories and Grammatical Relations: The Cognitive Organization of Information / W. Croft. – Chicago: L.: U. of Chicago, 1991. – 331 P.
8. Deese J. The structure of associations in language and thought / J. Deese. – Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1965. – 216 P.
9. McClean D. Privacy and its Invasion / D. McClean. – Praeger: Westport, 1995. – 152 P.
10. Nobel J. The Private Me / J. Nobel, W. Nobel. – New York: Delacorte Press, 1980. – 303 P.
11. Translation Today: Trends and Perspectives; ed. b. G. Anderman, M. Rogers. – Clevedon: Wayside books. – 228 P.
12. Webster’s Online Dictionary [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions>.
13. Westin A. F. Privacy and freedom / A. F. Westin. – N.Y.: Atheneum, 1970. – 489 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Крістіна Головенко – викладач кафедри перекладу та загального мовознавства Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: картини світу в аспекті лінгвокультурології, лінгвокогнітивістики та етнолінгвістики.